

Mirela Lubińska-Tomczak

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5273-1222>

Uniwersytet Dolnośląski DSW

(NIE)ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ DZIECKA UMIESZCZONEGO W RODZINIE ZASTĘPCZEJ

Streszczenie (abstrakt): Każde dziecko winno wychowywać się w środowisku przyjaznym i bezpiecznym. Pomimo przekonania o nadrzędnej roli rodziny biologicznej, wiele dzieci każdego roku postanowieniem sądowym umieszczanych jest w pieczy zastępczej. Głównym powodem ograniczeń władzy rodzicielskiej jest niewydolność opiekuńczo-wychowawcza rodziców. Dla większości małoletnich wyprowadzka do rodziców zastępczych to bardzo trudne i traumatyczne doświadczenie. Ciężko jest im się pogodzić ze stratą, czują lęk i strach. Nie rozumieją co się stało; dlaczego nie mogą być już razem z rodzicami i dlaczego ktoś nagle każe im mieszkać z „ciocią i wujkiem”. Powoduje to szereg zachowań destrukcyjnych (dla siebie i otoczenia), z którymi rodziny zastępcze muszą sobie poradzić. Przyjęcie nieletniego w progi swojego domu to kolejne wyzwanie, któremu rodzice zastępczy muszą podołać. Ponadto piecza zastępcza winna zapewnić dziecku z heterogenicznymi zaburzeniami poczucie stabilizacji i bezpieczeństwa, dbać o jego rozwój we wszystkich sferach oraz budować lub utrzymywać więź z rodziną biologiczną. Niestety czasem stan deprywacji norm i potrzeb, wyniesiony z domu rodzinnego, uniemożliwia rodzinie zastępczej działania kompensacyjne lub naprawcze.

Słowa kluczowe: rodzina, piecza zastępcza, trauma i strata

FAMILY ASSIST IN THE CONTEXT OF JUDICIAL OBLIGATION OF COOPERATION

Abstract: Every child should grow up in a friendly and safe environment. Despite the belief in the primary role of the biological family, many children are placed in foster care every year by court order. The main reason for the restrictions on parental authority is the parents' inability to provide care and education. For most minors, moving to their foster parents is a very difficult and traumatic experience. They find it hard to come to terms with the loss, they feel anxiety and fear. They do not understand what happened; why they can no longer be with their parents and why someone suddenly tells them to live with their "aunt and uncle". This causes a number of destructive behaviors (for themselves and their environment), which foster families have to deal with. Accepting a minor into their home is another challenge that foster parents must cope with. In addition, foster care should provide a child with heterogeneous disorders with a sense of stability and security, take care of their development in all areas and build or maintain a bond with their biological family. Unfortunately, sometimes the state of deprivation of standards and needs, acquired from the family home, prevents the foster family from taking compensatory or corrective actions.

Keywords: family, foster care, trauma and loss

Wstęp

Rodzina biologiczna jest podstawowym środowiskiem wychowawczym każdego człowieka. Odgrywa niezaprzeczalną rolę w kształtowaniu rozwoju emocjonalnego, fizycznego, społecznego, poznawczego i duchowego. Podkreślić należy, że to nie tylko grupa wzajemnie połączonych ze sobą ludzi. To skomplikowana sieć ludzkich emocji – szacunku, poczucia przynależności i współodpowiedzialności, troski, zrozumienia, radości, ale także strachu, wstydu, złości i rozczarowania. Rodzina łączy jednostkę i zbiorowość, wprowadza młode pokolenie w życie społeczne¹. Każda rodzina przeżywa czasem trudności, którym powinna stawić czoła. Wyposażona w określone zasoby i wsparcie (także te z zewnątrz, instytucjonalne) posiada odpowiednie zaplecze, aby uporać się z czynnikami zaburzającymi jej homeostazę. Niestety, wiele rodzin nie radzi sobie w sytuacjach kryzysowych i nie potrafi sprostać stawianym im wymaganiom. Doprowadza to do wydania przez Sąd Rodzinny postanowienia o ograniczeniu rodzicom władzy rodzicielskiej poprzez umieszczenie małoletnich dzieci w pieczy zastępczej (wcześniejszym krokiem jest ograniczenie władzy poprzez nadzór kuratora zawodowego i społecznego). Najczęstszą przyczyną tego rodzaju ingerencji sądu w struktury rodziny jest niewydolność opiekuńczo-wychowawcza (brak odpowiedniego poziomu kompetencji opiekuńczo-wychowawczych u rodziców) i szeroko rozumiana dysfunkcyjność rodzin. W ostatnich latach² znacząco podniósł się także odsetek dzieci będących ofiarą przemocy domowej (wzrost liczby procedur Niebieska Karta³ z udziałem małoletnich), co także przełożyło się na większą liczbę zabezpieczeń nieletnich w pieczy.

Pieczka zastępcza

Pieczka zastępcza w Polsce może być realizowana w dwóch różnych formach: rodzinnej i instytucjonalnej. Formami rodzinnej pieczy zastępczej są: rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka. Formami instytucjonalnej opieki zastępczej są placówki opiekuńczo-wychowawcze, regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne, interwencyjne ośrodki preadopcyjne. W niniejszym artykule skupię się na opisanu trudności, które występują wśród dzieci umieszczonych w rodzinnych formach pieczy zastępczej (zawodowe i niezawodowe niespokrewnione z dzieckiem rodziny zastępcze). Problemy te, nieintencjonalnie utrwalone przez biologicznych opiekunów, zdeterminowały nie zrównoważony rozwój młodych jednostek i utrudniają odnalezienie się im w nowych okolicznościach, a co za tym idzie, funkcjonowanie w nowym środowisku jakim jest rodzina zastępcza.

Rodzina zastępcza jest częścią szerszego systemu wsparcia na rzecz pomocy dziecku i jego rodzinie. System ten dodatkowo tworzą: rodzinny dom dziecka, placówki, organizator i koordynator instytucjonalnej pieczy zastępczej, a także rodzina biologiczna oraz asy-

¹ A. Kanios, *Praca socjalna z rodziną problemową. Perspektywa metodyczna*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2016, s. 21.

² K. Drabarek, K. Makaruk, A. Popyk, S. Wójcik, *Diagnoza przemocy wobec dzieci w Polsce 2023*, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, Warszawa 2023, s. 1-87.

³ Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej (Dz. U. z 2024r., poz. 1673).

stent rodziny⁴. Uzupełnienie tej sieci wsparcia stanowi sąd, kurator oraz inne instytucje, świadczące pomoc na rzecz dziecka i rodziny w kryzysie (organizacje pozarządowe, powiatowe centra pomocy rodzinie, ośrodki pomocy społecznej)⁵.

Wśród najczęstszych problemów rodzicielstwa zastępczego, zdaniem Irminy Sosnowskiej⁶, należy wymienić: problemy związane z sytuacją prawną dziecka; problemy związane z sytuacją prawną rodziców zastępczych, warunkami ich pracy oraz organizacją opieki nad dziećmi; problemy dotyczące kompetencji pedagogicznych i psychologicznych rodziców zastępczych oraz profesjonalnej pomocy specjalistycznej; problemy współpracy rodzin zastępczych z organami prowadzącymi i ośrodkami pomocy społecznej; praca z rodziną naturalną dziecka; problemy dotyczące sytuacji materialnej rodzin zastępczych. Podkreślić należy, że trudności te nie są wyizolowane, zazwyczaj występują w formie zintegrowanej.

Głównym zadaniem rodzinnej pieczy zastępczej jest wspieranie dziecka w procesie osiągnięcia homeostazy, wyrównanie (lub kompensowanie) jego braków na wszystkich możliwych płaszczyznach, zapewnienie opieki i warunków do wszechstronnego rozwoju. Nie można tutaj zapomnieć o konieczności podtrzymywania istniejących już więzi z rodzicami biologicznymi lub udziale w aktywnym ich kształtowaniu. Rodzice zastępczy stają się też nieodwracalnie częścią życia (często skrzywdzonego i strauatyzowanego) dziecka; pełnią rolę swoistego drogowskazu, który uczy nowych wartości i pokazuje, jak można żyć inaczej. Warto więc zastanowić się, jakie są ograniczenia tego wsparcia i czy rodzina zastępcza może stać się gwarantem zrównoważonego rozwoju umieszczonej w niej jednostki.

Problemy dziecka umieszczonego w rodzinie zastępczej

Nie ulega wątpliwości, że wejście dziecka w struktury rodziny zastępczej jest sytuacją trudną i skomplikowaną zarówno dla niego samego, jak i rodziców zastępczych. Stresu związanego z tym wydarzeniem nie można uniknąć. W domu rodziców zastępczych wszystko jest nowe, nieznane i nieodkryte. Warto dodatkowo podkreślić, że znaczna część dzieci trafiających do pieczy ma oboje rodziców, często także dorosłe rodzeństwo, dziadków i innych bliskich krewnych, którzy pozostali w rodzinnym domu lub najbliższym środowisku. Osoby te nadal żyją niezmiennie. Dlatego też tak trudne jest dla dzieci pogodzenie się z szeroko rozumianą stratą. W tej sytuacji sieroctwo nabiera zupełnie nowego, społecznego charakteru. Dzieci muszą przeżyć żałobę po żyjących rodzicach i pogodzić się z traumą utraty domu, własnego pokoju, zabawek. Zazwyczaj sytuacji tej towarzyszy jeszcze zmiana środowiska szkolnego i rówieśniczego, co także wywołuje lęk i niepokój. W domu rodziny zastępczej panują inne zasady, hołduje się innym wartościom (także religijnym), nierzadko po raz pierwszy dzieci uczą się rytmu dnia i norm społecznych. Sytua-

⁴ Czytaj szerzej: M. Lubińska-Tomczak, *Asystentura jako nowy instrument pracy socjalnej, wspomagający zrównoważony rozwój rodziny*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej” 2017, zeszyt 106.

⁵ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2025 r., poz. 49).

⁶ I. Sosnowska, *Sytuacja dziecka w rodzinie zastępczej*, s. 6-7, https://zpppblonie.pl/wp-content/uploads/2011/05/dziecko_w_rodzinie_zastepczej.pdf. [dostęp: 20.06.2025].

cja ta sprawia, że małe dziecko jest rozdarte między oswojoną rodziną, za którą tęskni, w której wszystko było przewidywalne, ale w której doznało wielu nieuświadomionych krzywd i traum oraz rodziną zastępczą, w której życie toczy się inaczej, w której doznaje opieki, uwagi, wsparcia i pomocy⁷.

Anna Orzechowska wyodrębniła główne problemy, które towarzyszą większości dzieci, umieszczanych w pieczy zastępczej. Są to trudności, z którymi rodziny zastępcze muszą poradzić sobie w pierwszej kolejności. Wśród najważniejszych autorka wskazuje: nieregularne zaspokajanie głównych potrzeb fizycznych i emocjonalnych; brak poczucia bezpieczeństwa, stabilizacji i przewidywalności; brak jasnych i stabilnych oczekiwań zarówno wobec dzieci, jak i dorosłych; życie w stałym napięciu; niewłaściwie ukształtowane więzi; ubogie dziedzictwo kulturowe; problemy leksykalno-językowe; zaniedbania zdrowotne i edukacyjne. Co więcej, autorka wskazuje, że pobyt małych dzieci w rodzinach zastępczych większość z tych problemów utrwała, a nawet pogłębia, zamiast je rozwiązać⁸. Jest to bardzo niekorzystna sytuacja, zwłaszcza w kontekście głównych założeń pieczy zastępczej.

Z mojej praktyki zawodowej⁹ wynika, że powyższą listę zagadnień warto uzupełnić o następujące problemy: niska samoocena i brak poczucia sprawczości; chęć zwrócenia na siebie uwagi i bycia dostrzeżonym; samookaleczenia (jako rozładowywanie napięcia i reakcja na stres); poczucie odrzucenia, niesprawiedliwości i rozgoryczenia; próby ucieczki z domu rodziców zastępczych do domu biologicznego; brak zaufania do innych (szczególnie dorosłych); trudności we wchodzeniu w nowe relacje; brak perspektyw życiowych i realnej oceny swoich umiejętności; uzależnienia (łagodzą skutki trudnej do zniesienia rzeczywistości); patologiczne kłamstwo; zaniedbania w sferze opiekuńczo-wychowawczej.

Wspomniana wyżej Anna Orzechowska dodatkowo podkreśla, że najczęstszym skutkiem trudnych (traumatycznych) doświadczeń w rodzinie biologicznej i często także później, w opiece zastępczej, są zazwyczaj problemy emocjonalne, związane z budowaniem poczucia własnej wartości. W codziennym życiu trudno małemu dziecku poradzić sobie z poczuciem niższości („czuje się gorszy, niekochany i nikomu niepotrzebny”), kompleksami („nie mam firmowych ubrań”, „nie stać mnie na iPhone’a”), brakiem wiary w siebie i swoje możliwości („nigdy nic w życiu nie osiągnę, bo trafiłem/łam do rodziny zastępczej”, „zostanę w życiu sam/sama”, „jestem już przegrany/na, dlatego nawet nie warto się starać”).

⁷ L. Kołodziejczak, *Emocje dziecka w instytucjonalnej pieczy zastępczej*, „Przegląd Pedagogiczny” 2016, nr 2, s. 196.

⁸ A. Orzechowska, *Potrzeby i problemy dorastających w pieczy zastępczej*, materiały edukacyjne Towarzystwa Psychoprofilaktycznego, s. 3-4, https://tpp.org.pl/pliki/konfrs14_Potrzeby_i_problemy_dorastajacych_w_opiece_zastepczej_A_Orzechowska.pdf [dostęp: 15.06.2025].

⁹ Od ponad dziesięciu lat pracuję na stanowisku starszego asystenta rodziny, w jednym z Ośrodków Pomocy Społecznej na terenie województwa opolskiego. Każdego dnia odwiedzam w terenie rodziny, którym z powodu niewydolności opiekuńczo-wychowawczej grozi umieszczenie małych dzieci w pieczy zastępczej lub którym sąd wydał już postanowienie o ograniczeniu władzy rodzicielskiej poprzez umieszczenie nieletnich w pieczy rodzinnej lub instytucjonalnej.

Od świadomości tych problemów młodzi ludzie zazwyczaj uciekają w różne, zazwyczaj negatywne, formy kompensacji¹⁰.

Trudności adaptacyjne są pierwszymi, z którymi nieletnie dzieci i ich nowi opiekunowie muszą sobie poradzić. Z czasem stają się one coraz mniej zauważalne i powoli ustępują. Należy jednak pamiętać, że manifestują się w bardzo różny sposób, w zależności od indywidualnej historii i konstrukcji psychicznej dziecka. Niektóre zamykają się w sobie, nic nie mówią, nie reagują w żaden sposób, nie odpowiadają na zadawane pytania, blokują kontakt z rodzicami zastępczymi. Inne natomiast, ośmielone życzliwością „cioci” i „wujka”, powoli otwierają się na współpracę. Dzielią się swoimi przemyśleniami i spostrzeżeniami, dopytują, czasem nawet zaczynają się zwierzać ze swoich problemów i trosk. Zdara się też, że dzieci stają się agresywne i nadmiernie pobudzone. Brak umiejętności poradzenia sobie z nadmiarem emocji i uczuć skutkuje wyładowywaniem się na tych osobach, które są najbliższe, w tym przypadku będą to rodzice zastępczy. Manifestowanie przez dziecko takiej postawy stanowi ogromnie wyzwanie dla rodziców zastępczych. Muszą bowiem nie tylko poradzić sobie z destrukcyjnymi zachowaniami wychowanka, ale też pokonać własne, często także negatywne emocje. Należy jednak pamiętać, że każde zachowanie zaprezentowane przez dziecko ma po pierwsze jakieś przyczyny, a po drugie jakiś cel¹¹.

Kolejną przyczyną problemów, zwłaszcza w początkowej fazie pobytu w rodzinie zastępczej, są oczekiwania opiekunów wobec dziecka, zazwyczaj zupełnie inne niż te, którym małoletni musieli sprostać w zaburzonym i niewydolnym środowisku rodzinnym. Uświadomienie sobie, że konieczne będzie dostosowanie się do innych wymagań jest dla dziecka sytuacją nie tylko nową, ale też bardzo trudną i stresogenną. Dopuszczane w warunkach domu rodzinnego zachowania i zasady nagle stają się czymś nieakceptowanym. Tak ogromny natłok zmian często powoduje u dziecka zaburzenia zachowania, gdyż zupełnie nie rozumie ono, czego się od niego oczekuje i dlaczego nie może być tak jak wcześniej. Tak oczywiste i prozaiczne sprawy (jak np. wyjście do szkoły i na spotkania ze znajomymi) wymagają teraz konsultacji z rodzicami zastępczymi, którzy odpowiedzialni są za jego bezpieczeństwo¹².

Trauma i jej wpływ na rozwój

Dzieci trafiające do pieczy zastępczej w większości doświadczyły już wielu traumatycznych zdarzeń. Trauma, zgodnie z obowiązującymi w Polsce międzynarodowymi klasyfikacjami zaburzeń psychicznych, ICD-10 oraz DSM-5, to „uraz psychiczny spowodowany gwałtownym i przykrym wydarzeniem związanym z zagrożeniem zdrowia lub życia, lub bycie świadkiem takiego wydarzenia”. Nietrudno zatem wyobrazić sobie takie sytuacje,

¹⁰ A. Orzechowska, *Potrzeby i problemy...*, op. cit., s. 4.

¹¹ I. Sosnowska, *Sytuacja dziecka...*, op. cit., s. 8-10.

¹² M. Andrzejewski, *Kontakty dziecka z rodziny zastępczej z rodzicami*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2001, nr 3, s. 8-15.

które są przeciążające dla człowieka, zwłaszcza kiedy dotyczą dziecka, które później staje się dorosłym¹³.

Traumatyczne doświadczenia (szczególnie w okresie wczesnego dzieciństwa) mogą prowadzić do różnorodnych objawów i zaburzeń, takich jak stany lękowe, zaburzenia nastroju, trudności w kontroli emocji, zaburzenia jedzenia, problemy z zachowaniem i koncentracją uwagi, a także zaburzenia ze spektrum autyzmu. Objawy te mogą łudząco przypominać objawy innych zaburzeń psychicznych, co utrudnia specjalistom dokładną diagnozę i planowanie leczenia. Ponadto dzieci wychowujące się w pieczy zastępczej narażone są na wiele innych czynników stresowych, które mogą wpływać negatywnie na ich stan emocjonalny i zachowanie. Wśród najważniejszych warto wymienić: niepewność co do przyszłości, utrata zaufania do osób bliskich, zmienność środowiska domowego, utrata osób ważnych, brak stabilności w relacjach międzyludzkich. Dodatkowo dzieci umieszczone w pieczy zastępczej, z powodu traum często mają rozproszoną uwagę, trudności w nawiązywaniu trwałych relacji, trudności w komunikacji i odczytywaniu intencji innych ludzi¹⁴.

Wiele dzieci wychowujących się w pieczy zastępczej doświadczyło traumy relacyjnej. Jedną z jej najczęstszych przyczyn może być brak więzi, który jest skutkiem częstych zmian opiekunów lub powstaje w przypadku poważnego zaniedbania dziecka¹⁵. Trauma relacyjna jest dużym zagrożeniem dla młodego człowieka i jego integralności. Odciska trwałe piętno, którego nie można wymazać z pamięci¹⁶. Z tego też powodu u dziecka wychowującego się w pieczy zastępczej (wyciągniętego z toksycznego wpływu środowiska pierwotnego) obserwować będziemy niezrównoważony rozwój i to we wszystkich obszarach (szczególnie emocjonalnym, społecznym i edukacyjnym).

Omawiając wątek traumy, należy zwrócić uwagę, że im dłużej dziecko żyje w destrukcyjnym (traumatycznym) dla siebie środowisku (w tym przypadku będzie to środowisko rodzinne, najbardziej pierwotne), tym zmiana negatywnych implikacji powstałych w wyniku traumy jest trudniejsza, choć nie jest wykluczona¹⁷. Dlatego też próby rozwiązywania problemów lub kompensowania zaburzeń dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej nie mogą być scedowane tylko na rodziców zastępczych. Ich ogromne zaangażowanie, wiedza, praca i poświęcenie mogą okazać się niewystarczające do poprawy losu małego. Oddziaływania naprawcze wymagają kompleksowego podejścia i zaangażowania wielu podmiotów wspierających i specjalistycznych.

¹³ D. Draczyńska, *Trauma relacyjna*, „Psychiatria polska” 2023, nr 307, s. 1-3.

¹⁴ Fundacja Juvare, *Trauma rozwojowa u dzieci w pieczy zastępczej*, materiały edukacyjne Centrum Diagnostyki i Terapii Juvare, <https://www.juvare.pl/trauma-rozwojowa-u-dzieci-w-pieczy-zastepczej/> [dostęp: 18.06.2025].

¹⁵ D. Senator, *Wczesnodziecięca trauma relacyjna*, „Nowiny Psychologiczne” 2005, nr 1, s. 5-24.

¹⁶ Ch. Taylor, *Zaburzenia przywiązania u dzieci i młodzieży*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Sopot 2010, s. 23-26.

¹⁷ C. Żechowski, I. Namysłowska, *Teoria przywiązania a rozwój zaburzeń psychicznych*, [w:] *Koncepcja przywiązania. Od teorii do praktyki klinicznej*, (red.) B. Józefik, G. Iniewicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010, s. 61-70.

Opuszczone i naznaczone traumą dziecko, przebywające w pieczy zastępczej, nie jest osamotnione. Posiada różnorodne zasoby oraz mechanizmy radzenia sobie w trudnej i złożonej sytuacji. Walczy o przetrwanie najlepiej jak potrafi, funkcjonując w świecie relacji, w którym są zarówno czynniki ograniczające, jak i wspierające. Wspomnień o doznanych krzywdach nie da się wymazać. Nie można także spowodować, że znikną. „Trauma wrasta w dziecko niczym bluszcz w ściany domu, zmieniając i osłabiając konstrukcję”¹⁸.

Rodziny zastępcze a przeciwdziałanie (nie)zrównoważonemu rozwojowi dziecka

Od rodzin zastępczych, zgodnie z artykułem 40. Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, oczekuje się przede wszystkim zapewnienia dziecku całodobowej opieki i wychowania. Doprecyzowując, dla rodziców zastępczych można wyodrębnić następujące zadania: traktowanie dziecka w sposób sprzyjający poczuciu godności i wartości osobowej; zapewnianie dziecku dostępu do przysługujących mu świadczeń zdrowotnych; zapewnianie małoletnim kształcenia, wyrównywania braków rozwojowych i szkolnych; zapewnianie dzieciom rozwoju uzdolnień i zainteresowań; zaspokajanie potrzeb emocjonalnych, bytowych, rozwojowych, społecznych oraz religijnych jednostek; zapewnianie ochrony przed arbitralną lub bezprawną ingerencją w życie prywatne dziecka; umożliwienie kontaktu z rodzicami i innymi osobami bliskimi, chyba że sąd postanowi inaczej¹⁹.

Kontakty dzieci umieszczonych w pieczy ze swoimi rodzicami biologicznymi mogą być bardzo trudne, nawet traumatyczne, szczególnie w początkowej fazie. Spotkania te naznaczone są ogromnym ładunkiem emocjonalnym, zarówno emocji pozytywnych, jak i tych negatywnych. Należy podkreślić, że do czasu uregulowania tego stanu przez sąd (złożenie przez rodziców biologicznych wniosku o uregulowanie kontaktów z dziećmi umieszczonymi w pieczy zastępczej) kontakty osobiste rodziców biologicznych ze swoimi dziećmi odbywają się dzięki dobrej woli rodziny zastępczej, która posiada wiedzę, jak ważne dla młodego człowieka jest podtrzymanie więzi z rodziną. Czasem należy jednak, zwłaszcza w przypadku dzieci najmłodszych, odczekać pewien czas, aż kontakty [widzenia] staną się możliwe. Pozwoli to małoletnim częściowo zaadoptować się w nowym środowisku, oswoić z sytuacją, poznać otaczającą ich rzeczywistość. Z mojego doświadczenia zawodowego wynika, że widzenia takie najczęściej mają formę spotkań w budynku organizatora pieczy zastępczej lub krótkich spacerów w obecności jednych i drugich opiekunów. Urlopowania dzieci do domu rodzinnego (w różnej formie, z nocowaniem lub bez) zazwyczaj rozpoczynają się po wydaniu wspomnianego wyżej postanowienia o uregulowanie kontaktów.

Kontakty z domem rodzinnym to tylko jeden z problemów, z którymi mierzą się na co dzień rodzice zastępczy. Codzienne trudności, problemy w szkole, zaburzenia zachowania, używki, agresja i przemoc, brak diagnoz medycznych to tylko wąska grupa problemów,

¹⁸ A. Szczepaniak, *Zaburzenia więzi jako efekt wczesnodziecięcego krzywdzenia dziecka*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2016, Vol. 15, nr 3, s. 86-87.

¹⁹ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011r. o wspieraniu..., *op. cit.*, art. 40.

które mogą znacząco wpływać na funkcjonowanie rodzin zastępczych, w skrajnych przypadkach prowadząc nawet do ich niewydolności. Z moich obserwacji wynika, że głównymi dystraktorami, z którymi rodzice zastępczy muszą sobie radzić, są: trauma dzieci umieszczonych w pieczy, brak odpowiedniego wsparcia dla nich (w tym brak specjalistycznych szkoleń, zwłaszcza w kontekście radzenia sobie z destrukcyjnymi zachowaniami wychowanków) i brak współpracy z innymi instytucjami wspierającymi rodzinę.

Podsumowanie

Warto podkreślić, że każda rodzina zastępcza objęta jest wsparciem finansowym, psychologicznym i organizacyjnym. Oznacza to, że rodzice zastępczy oprócz świadczeń pieniężnych mogą swobodnie korzystać z pomocy psychologa, którego zadaniem jest wspieranie ich w pokonywaniu wszelkich napotkanych trudności. Poprzez wsparcie organizacyjne rozumieć można pomoc wolontariuszy (np. w organizowaniu czasu wolnego dla dzieci) i specjalistyczną pomoc pracowników instytucji zajmujących się pieczą. Należy jednak pamiętać, że zazwyczaj w rodzinach zastępczych umieszczonych jest kilkoro dzieci, co generuje wielość problemów i zabiera możliwość skupienia się wyłącznie na jednej jednostce. Zadaniem rodziców zastępczych jest także ograniczanie negatywnych wpływów jednych małoletnich na drugich. Warto bowiem przypomnieć, że rodzina zastępcza odpowiada za zdrowie i bezpieczeństwo wszystkich umieszczonych w jej strukturach dzieci.

Biorąc pod uwagę ilość wyzwań, którym rodzina zastępcza musi stawiać czoła każdego dnia, trudno się dziwić, że w głównej mierze rodzice zastępczy skupiają się na kompensacji braków, leczeniu specjalistycznym (często zaniedbanym lub zbagatelizowanym przez rodziców biologicznych) i prozie życia codziennego. Wymaga to sporego zaangażowania i poświęcenia, które nie mija po ośmiu godzinach pracy, tylko trwa całą dobę przez siedem dni w tygodniu. Co więcej, należy przypomnieć, że rodzicielstwo zastępcze zakłada jego tymczasowość. Oznacza to, że dziecko wychowuje się w pieczy do czasu uregulowania jego sytuacji prawnej bądź do czasu powrotu do rodziny pierwotnej. Pożądane społecznie jest, aby pobyt w pieczy był jak najkrótszy. To rodzina biologiczna powinna pomóc dzieciom uporać się z traumą i zrobić wszystko, aby wdrożone (samodzielnie lub systemowo) działania naprawcze (lub kompensacyjne) przyniosły jak najszybszy efekt. Niestety praktyka pokazuje, że swoje funkcje rodzice zastępczy często pełnią nawet do pełnoletności dziecka i pomagają w jego usamodzielnieniu się.

Bibliografia

1. Andrzejewski M., *Kontakty dziecka z rodziny zastępczej z rodzicami*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2001, nr 3.
2. Drabarek K., Makaruk K., Popyk A., Wójcik S., *Diagnoza przemocy wobec dzieci w Polsce 2023*, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, Warszawa 2023.
3. Draczyńska D., *Trauma relacyjna*, „Psychiatria polska” 2023, nr 307.
4. Fundacja Juvare, *Trauma rozwojowa u dzieci w pieczy zastępczej*, materiały edukacyjne Centrum Diagnostyki i Terapii Juvare, <https://www.juvare.pl/trauma-rozwojowa-u-dzieci-w-pieczy-zastepczej/> [dostęp: 18.06.2025].

5. Kanios A., *Praca socjalna z rodziną problemową. Perspektywa metodyczna*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2016.
6. Kołodziejczak L., *Emocje dziecka w instytucjonalnej pieczy zastępczej*, „Przegląd Pedagogiczny” 2016, nr 2.
7. Lubińska-Tomczak M., *Asystentura jako nowy instrument pracy socjalnej, wspomagający zrównoważony rozwój rodziny*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej” 2017, zeszyt 106.
8. Orzechowska A., *Potrzeby i problemy dorastających w pieczy zastępczej*, materiały edukacyjne Towarzystwa Psychoprofilaktycznego, https://tpp.org.pl/pliki/konfrs14_Potrzeby_i_problemy_dorastajacych_w_opiece_zastepczej_A_Orzechowska.pdf. [dostęp: 15.06.2025].
9. Sosnowska I., *Sytuacja dziecka w rodzinie zastępczej*, https://zpppblonie.pl/wp-content/uploads/2011/05/dziecko_w_rodzinie_zastepczej.pdf [dostęp: 20.06.2025].
10. Senator D., *Wczesnodziecięca trauma relacyjna*, „Nowiny Psychologiczne” 2005, nr 1.
11. Szczepaniak A., *Zaburzenia więzi jako efekt wczesnodziecięcego krzywdzenia dziecka*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2016, Vol. 15, nr 3.
12. Taylor Ch., *Zaburzenia przywiązania u dzieci i młodzieży*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Sopot 2010.
13. Ustawa z dnia 29 lipca 2005r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej (Dz. U. z 2024 r., poz. 1673).
14. Ustawa z dnia 9 czerwca 2011r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2025 r., poz. 49).
15. Żechowski C., Namysłowska I., *Teoria przywiązania a rozwój zaburzeń psychicznych*, [w:] *Koncepcja przywiązania. Od teorii do praktyki klinicznej*, (red.) B. Józefik, G. Iniewicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010.

Dane kontaktowe

Mirela Lubińska-Tomczak, mirelalt@interia.pl